

PITANJE KORENA

Velikoj i brojnoj literaturi o mitu pripada i knjiga Veselina Ilića *Mitologija i kultura* (Književne novine, Beograd, 1988). A već uvid u tu literaturu govori da je mit privlačio i umetnike i filozofe i naučnike i istraživače, da se o mitu uvek razmišljalo, da je sa njegovim nastajanjem nastajala i refleksija o njemu. I izgleda da je tako: ukoliko se o mitu više razmišljalo i ukoliko se mit potpunije i dublje otkrivao, ali i postajao sve zagonetniji i sve privlačniji.

A kad je reč o uvidu u tu brojnu literaturu o mitu, onda se odmah mora istaći da i knjigu V. Ilića prati velika bibliografija, koju spominjem upravo zbog te obimnosti koja pokazuje da ni jedna generacija nije želela, ili nije mogla da propusti to traženje i nalazjenje mita kao duhovnog predela na kome se rado boravi. Uz bibliografiju možda treba spomenuti i njen predmetni indeks, zatim indeks božanstava, demonskih bića, hrišćanskih svetaca, plemena i naroda, i indeks pisaca o mitu. Ovim indeksima, koji su zaista impresivni i primereni toj neiscrpojnoj sferi, nadopunjuje se i onaj prvi sadržaj knjige i istovremeno se pokazuje i unutrašnja struktura knjige koja je i jedno viđenje same strukture mita, njegove dvojnosti, njegovog pozitivnog postojanja i njegove „teorijske“ egzistencije, njegovih pozitivnih istorijskih oblika i njegovog „egzistiranja“ u mišljenju. Reč je, dakle, o osmišljavanju samog tog mitskog, pozitivno postojećeg, o kome se može isto tako intenzivno razmišljati kao i o fenomenima same prirode.

Knjiga ima dva dela, pored uvoda i zaključnih razmatranja sa beleškama i priložima. U uvodu i prvom delu postavljaju se pitanja konstituisanja nauke o mitu i pokazuje kompleks teorijsko-metodoloških problema koji se javljaju u modernim proučavanjima mita i kultura. U uvodnom delu počinje rasprava o tome šta su mitologija, religija i kultura. Autor ističe da je interesovanje za mit bilo neprekidno, ali da je naglo poraslo u poslednjih pedeset godina što se pokazalo i kroz razvoj posebnih nauka koje se bave proučavanjem mita. Veselin Ilić ističe da, na primer, i pored tog istrajnog proučavanja i velikog „sprema-

nja" u mitu, ne postoji jedna temeljna sociološka analiza oblika rane kulture, odnosno mita u savremenoj kulturi, da na primer mitologija Slovena nije rekonstruisana do kraja, a da znanje svojom obimnošću povećava i samu sferu istraživanja. U tom smislu može se konstatovati da je mit i otkriven i da se neprekidno otkriva i da je i ova knjiga Veselina Ilića, ovako realizovana, u tim mnogostrukim prilazima mitu, početak jedne nove inspiracije u proučavanju mita i arhaičkih kultura, posebno kod Slovena i Južnih Slovena.

Razmatrajući pitanja konstituisanja pojedinih nauka o mitu V. Ilić ističe (videti „Ontogeneza: ka dijalektičkoj definiciji mita“) da je problematično usvojiti samo jedno određenje mita, da se u savremenom proučavanju moraju prevazilaziti ta pojedinačna određenja, da se mora imati u vidu i višeznačnost kategorija koje konstituišu mit (kao što su govor, odnosno jezik i mit; zatim mit, bajka i ep); da je možda za početno određenje mita dovoljno imati u vidu samo etimologiju reči mit, ali da to ne znači i ostajanje isključivo na tom značenju. Autor ističe da je za istraživanje mita potrebno biti otvoren za sve „predele“ i „tajne“ mita. To čini ovu knjigu inspirativnom, ona otkriva analitičnost i upitanost o mitu koja svoju izvornost ima više u svesti samog autora, nego u dosadašnjim razmatranjima mita.

Iz prvog dela knjige posebno treba izdvojiti i izlaganje o mitologiji kao arhaičko — univerzalnom obliku kulture u kojoj se predstavlja jedinstvo i neotudenost onih snaga koje će se kasnije diferencirati u posebne i odvojene sfere čovekovog sveta. Prema autoru ova prvobitna, izvorna snaga i svest data u mitologiji (kao mit i kultura, kao religija i poezija) još je nedovoljno istražena kod praslovena otud i kod Južnih Slovena.

U prvom delu knjige izlažu se i starogrčke, hrišćanske i savremene teorije o mitu (antropološko-ritualistička, sociološko-istorijska, psihoanalitička, fenomenološko-simbolička i strukturalistička teorija o mitu), kao što se navode i empirijska istraživanja mita). Sam taj pogled shvatanja i učenja koja su se razvijala u okviru filozofije, ili samostalno, ili u okviru određenih kulturoloških nauka i usmerenja (romanizam, etnologija i empirijsko proučavanje mita) i savremene teorije o mitu, kao što je, na primer, Levi-Strosova strukturalistička teorija koja pretenduje na celinu kulturnih sistema, sam taj pregled različitih shvatanja pokazuje svu složenost istraživanja mita i konstituisanja određenih naučnih disciplina o mitu i kulturi, ali isto tako pokazuje da je postojala i jedna potreba neprekidnog određivanja prema mitu, koje je onda značilo i od-

ređivanje prema svetu i prema čoveku kao subjektu u tom svetu. Konstituisanje određenih nauka o mitu i kulturi znači u moderno vreme i organizovanije i sistematskije proučavanje i arhaičkih oblika kulture i mogućnost potpuniye rekonstrukcije mitologija stariih naroda, kao što je, na primer, praslovenska mitologija koja je istovremeno i način postojanja praslovenske i slovenskih narodnih i nacionalnih zajednica kao kulturnih i duhovnih zajednica. Teza je da je proces formiranja jedne mitologije predstavljao istovremeno i formiranje kulturne i duhovne zajednice a da mitologija u stvari predstavlja početak utemeljivanja njenog identiteta.

U drugom delu knjige postavljaju se, upravo pitanja kulturno-mitološkog nasleđa i izgradivanja narodno-nacionalnog i kulturnog identiteta, pa se u tom smislu ističe i značaj koji ima za Južne Slovence proučavanje drevnoslovenske mitologije i kulture. Dosadašnja istraživanja nisu prodrli do celine prvobitne kulture starih Slovena, pa se samim tim nije doprlo ni do kulturnih korena Južnih Slovena, kao ni do korena drugih slovenskih naroda. Autor smatra da se, i pored toga što još nema pouzdanih podataka o prakulturi Srba, na osnovu feudalne srpske kulture može zaključiti da su za srpsku kulturu značajna tri praznora i to, prvo, praslovenska i slovenska mitologija, drugo, arhaička ratnička kultura i, treće, kultura obrade zemlje koja se razvijala uporedo sa ratničkom kulturom. V. Ilić ističe da su neodržive tvrdnje da Sloveni nisu imali razvijenu mitologiju i teogoniju, kakve su postojale kod drugih naroda. Zadatak nauke je da rekonstruiše tu mitologiju, da je identifikuje pomoću izgrađenih metodoloških postupaka i da je učini sastavnim delom kulturnog identiteta slovenskih naroda. Ta mitologija se mora otrgnuti iz „zaborava“, iz „ništavila“ i u tom pravcu istraživanje mitologije jeste i pomeranje granica istorije i istorijskih kultura. V. Ilić ukazuje da, na primer, imena planina na jugoslovenskom tlu čuvaju tragove brojnih zaboravljenih božanstava, da se na osnovu naziva mogu rekonstruisati određeni kultovi i stari obredi. Na primer, „u toponomastici nevelikog predela Golak koji omeđuju stara urbana staništa: Sokobanja, Knjaževac, Svrljig, Niš, Aleksinac kriju se čudna božanstva, iščezli mitovi i zaboravljene legende o bogovima i divovima... Na Golaku primerice zbunjuju pojedini nazivi planinskih vrhova i naselja i njihov nerazumljiv smisao: Ozren, Devica, Pirkovac, Kravlje“ (str. 189—211). Uporedna istraživanja kazuju da su u nazivima vrhova na Golaku, Devici i Ozrenu sačuvana božanstva drevnoslovenske i marijske mitologije — Devica i Ozren. I to je jedan primer koji je inspirativan za istraživanja mitologije

toponimije, koja su na balkanskom kulturnom tlu sada posebno aktuelna.

U vezi sa mogućim identifikacijama južnoslovenske mitologije značajna je autorova interpretacija značenja *Madarskog konjanika* — spomenika, koji se nalazi u blizini grada Šumena u Bugarskoj. Na toj steni — spomeniku, konjanika ne prati pas već vuk — „zoomorfni totemski bog Slovena”. Taj spomenik izražava prelaz Južnih Slovena iz mitskog vremena u istorijsko vreme, vreme uspostavljanja države i napuštanja rodovske zajednice, odnosno kidanje veza sa praslovenskom zajednicom. Sećanje na nju prema V. Iliću izraženo je u hromom vuku, dok konjanik oličava prelaz od kulta vuka ka kultu kralja.

U drugom delu knjige značajna su poglavlja u kojima se raspravlja o jedinstvenoj praslovenskoj kulturi, o kulturi zemljoradnje kod Slovena, zatim o arhaičkoj ratničkoj kulturi. Posebno treba istaći istraživanja arhaičkih oblika „mitološko-kulturne svesti” koji su se zadržali u religijskoj kulturi pravoslavlja, kao što su paganski idoli, kult predaka i svetaca, kao i kult ličnosti.

U poslednjim poglavljima knjige autor piše o morfologiji mitologije urbane kulture. U zaključnim razmatranjima pod nazivom „O mitologizmu (savremenih) kultura” ističe se teza da je mitologija kao rodno tlo kulture neprekidno prisutna i u tom smislu mitologija kao praosnova koja je preuzimana i utkivana u kasnije kulture postaje možda oblik kojim se dodiruje najdublja bit samog savremenog čoveka i njegove egzistencije: ponovo se postavlja pitanje duhovne egzistencije i njene prevlasti nad materijalnom.

Sažeta ocena o ovoj knjizi Veselina Ilića bila bi: ona je, pre svega, „kulturološka rasprava” (kao što i sam autor ističe u uvodu), ali ta rasprava ima i druge dimenzije, filozofske, sociološke, antropološke, itd. Suština ove rasprave jeste da otkriva i da definiše. Priroda njena proizlazi iz samog predmeta o kome se raspravlja, naime, iz obilja istorijskih oblika mitologija i kultura: svako stanovište mora ostati otvoreno za taj takav svet mitologije i kulture. Ova je studija, možda, i jedinstvena u našoj nauci o mitologiji i kulturi upravo po sagledavanju bogatstva i složenosti tog sveta i u tom smislu onda ona može biti početak jednog modernijeg i kompleksnijeg prilaza i izvorima kulture i posebno izvorima kulture Južnih Slovena. Ovom se knjigom Veselin Ilić predstavlja kao izvanredan poznavalac i istraživač praslovenske i južnoslovenske mitologije i arhaičke kulture.

Ako je prema Hegelu znanje način postojanja svesti (pojedince) i način na koji za tu svest nešto postoji, onda bi se moglo reći da su knjige načini postojanja onih koji ih stvaraju, pa je i ova o kojoj je reč način postojanja svoga stvaraoca; u knjigama je njihov logos, pa tako i logos sveta, ili samo delimični logos sveta; i preuzimajući logos svojih tvorca knjige su kao predmeti i same postale duh, ili mit; pisati o knjigama znači, dakle, pisati i o njihovim stvaraocima; oni su prešli u taj svet knjige i to je možda najbitniji deo njihova života.

